

УДК 7.01

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.65-1.10>**В. А. Левицька**викладач кафедри педагогіки, психології та окремих методик
Луцького педагогічного коледжу**Л. М. Кикіньова**викладач кафедри музичних дисциплін
Луцького педагогічного коледжу

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЗАРУБІЖНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛАХ

Стаття присвячена одній з актуальних проблем – формуванню креативності засобами мистецтва. Наголошено на тому, що найважливіша роль у цьому питанні відводиться процесу формування і розвитку культуротворчих компетенцій, які впливають на зміну змісту мистецької освіти і розвиток мистецького простору як культурно-мистецької спільноти, що розвивається на національних ідеях гуманізації освіти. Звернено увагу на проблему креативності, визначено її значимість для сучасної реалізації особистих, суспільних і державних інтересів. Досліджено креативність як явище в історичному контексті. Описано поняття креативності в історичному, мистецько-педагогічному та культурному ракурсах. З'ясовано, що креативність – одна з першорядних життєвих потреб особистості в перебудові реальності і одна з центральних характеристик самоактуалізації. Доведено, що будь-яка здорова людина володіє з народження творчим потенціалом, саме тому важливо зберегти цей дар. Креативність студентської молоді визначається як особистісно-творчий ресурс підлітків, які володіють здатністю до рефлексії, творчої діяльності, прагненням до нестандартних рішень за наявності стійкої мотивації на досягнення успіху, впевненості в собі й адаптивності отриманих знань на тлі самостійного прагнення до суспільного визнання, оволодіння комунікативними навичками, бажання здійснити толерантну соціально-патріотичну ідентифікацію. Наголошено на тому, що креативність – це не самоціль. Головною метою формування і збереження цієї властивості, що поєднує в собі безліч складників, є рішення великих і малих практичних і часто нестандартних завдань. Звернено увагу, що теорія загальної педагогіки доповнена обґрунтуванням психолого-педагогічних умов формування креативності молодого покоління, які реалізуються через створення особистісно-творчого ресурсу підлітків у частині з'єднання структури системи основних і особистісних педагогічних умов; аналізом комплексу принципів реалізації організаційних, мотиваційних, соціально-педагогічних, установчо-технологічних психолого-педагогічних умов.

Ключові слова: креативність, творчість, самоактуалізація, інтерес, теорія загальної педагогіки, дослідження.

Постановка проблеми. Потреба в нових вимогах у мистецькому освітньому процесі викликає потребу в розширенні вже отриманих знань, що визначає перспективні напрями наукових досліджень. Багатозначність і важливість проблеми впливу мистецького освітнього середовища на формування креативності як індивідуально-творчого ресурсу особистості вимагає ретельного теоретичного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі гуманізації освіти на основі дослідження креативності присвячені теоретичні та практичні дослідження М. Берулава, К. Бондаревської, Б. Гершунського, Н. Ніка, І. Якіма, Є. Ямбурга й ін. Про важливість взаємодії освіти й культури зазначають фахівці різних галузей наукових знань: педагогіки, психології, філософії, історії та ін. Так, розробкою теоретичних основ взаємопроникнення культури й освіти, культу-

ронасичення освітнього простору займалися М. Аріарский, В. Біблер, В. Бенін, І. Від, А. Пес, Д. Лихачов, К. Сайко, В. Сластьонін, Н. Щур та ін. У різні роки над проблемою креативності в педагогіці та психології працювали такі зарубіжні вчені: Г.Ю. Айзенк, Д. Векслер, Х. Грубер, Дж. Гілфорд, А. Маслоу, С. Медник, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Сміт, К. Тейлор, Е. Торренс, Х. Трик, М. Уолла, Д. Халперн і багато інших.

Залишаються недостатньо дослідженими питання розвитку креативності як складової частини загального образу підлітка з позиції культурологічного підходу.

Мета статті – дослідження креативності на основі аналізу педагогічної, психологічної, культурологічної, соціологічної, філософської та іншої спеціальної літератури.

Виклад основного матеріалу. Розуміння творчості (креативності) як явище виникло в епоху

Відродження і вперше було визначено філософами Просвітництва, термін оригінально звучав як «велика аналогія» між божественним творінням світу природи та силами художника.

М. Кузанський бачить витoki креативності в самій людині. Ф. Сідні назвав творчий продукт «формою, якої ніколи не було в природі», сучасні асоціації такі: креативність трактують як особистісну якість серед комбінації інших особистісних якостей, також актуальне соціальне очікування від команди креативних одиниць, здатних працювати разом і забезпечити колективні досягнення, що відображають креативні якості групи загалом.

Багато дослідників креативності дійшли висновку: взаємозв'язок різних етапів становлення, через які проходить креативний об'єкт, роблять його в підсумку частиною культури. Отже, креативність є не тільки особистісною характеристикою, а й соціальною. Але, на думку А. Тойнбі, креативний процес вимагає виведення потенційно творчих особистостей зі звичайних колективів, щоб вони могли вільно здійснювати творчу роботу. На заключному ж етапі творчої особистості потрібно повернутися в суспільство для того, щоб домогтися визнання творчого продукту [2].

Ще в 1879 р. з висновків В. Вундта і першої психологічної лабораторії в Лейпцигу стала зрозуміла значимість творчої складової частини в людському розвитку.

Поняття креативності як особливої творчої здатності спочатку з'явилося у психологічній науці в 50-х рр. ХХ ст. в роботах Дж. Гілфорда, А. Маслоу, Е. Торренса й інших дослідників. У своїх студіях, піддаючи аналізу й узагальнюючи попередні роботи, кожен учений розглядає креативність по-своєму: у МакКеллар це – синтез сприйняття, реалізований по-новому, у Л. Кюбі – здатність виявляти нові зв'язки, у К. Роджерса – створення нових відносин, у Меррея – можливість нових творів, у Г. Лассуела – схильність до творення і пізнання нового, у Р. Джерарда – робота інтелекту, яка створює нові прозріння, у Ф. Тейлора – модифікація досвіду в новій формації і т. д. Р. Кратчфільд вважає, що креативність – це природна частина розумового процесу кожної людини, хоча вигляд і сила креативності у різних людей відрізняється, А. Уайтхед називає креативність актуалізацією потенційності, Р. Сачмо – концептуальним зростанням, А. Маслоу – самоактуалізацією. Теза Роберта Стернберга про творчість (креативність) звучить як рішення інвестувати в ідеї [7].

Більшість дослідників креативності висувають на перший план зв'язок креативності з якостями особистості. Дж. Гілфорд вважає, що креативність і творчий потенціал потрібно розглядати як синтез таких особистісних якостей і орієнтацій, які сприяють результативній творчості [4].

Згідно з дослідженнями різних періодів розвитку креативного мислення молоді залежить від впливу середовища: спілкування з креативними людьми, наслідування їх, демократичних цінностей у родині та в мистецтві.

Виділяють велику (значущі відкриття і досягнення для суспільства) і малу (особистісну) креативність. Прийнято розпізнавати креативність особистості та креативність мислення, звертаючи увагу на те, що параметри креативності особистості не повинні бути зближені з параметрами креативності мислення.

Одним із перших учених, які взялися досліджувати природу геніальності, був Ф. Гальтон, котрий намагався зрозуміти спадкову основу креативності. Цей підхід був посилений дослідженнями інтелекту, вивченням творчих характеристик особистості. Приклад такого підходу можна побачити в роботах Гілфорда, які демонструють пошук моделей творчої мистецької поведінки.

Мета цього підходу до вивчення креативності полягала в оцінці ефективності та якості креативних здібностей. За роки досліджень відокремилося два підходи до вивчення креативності: за рівнем розвитку і стилем креативності. Вимірювання когнітивних стилів міститься в дослідженні сприйняття й особистості. С. Мессик з'ясував, що існують такі змінні, як плавність і гнучкість, взаємопроникнення яких із когнітивними стилями мислення може бути доведено в рамках вивчення креативності. Киртон у 1976 р. розробив тему творчого стилю, адаптації, інноваційної поведінки. Він вважає, що новатори здатні продукувати велику кількість оригінальних ідей, багато з яких будуть радикальними.

У зарубіжних дослідженнях креативності виділяються такі концепції: вишукування за методологією у сфері логіки й теорії пізнання У. Джемса, Дж. Дьюї та ін.; розвиток ідей неореалізму, обґрунтованих у працях філософів Е. Гуссерля, А.Н. Уайтхед, Н. Гартмана. Автор концепції деконструктивізму Ж. Дерріда вводить поняття відкриття і творчості та пов'язує їх із винаходом. Креативність стає цікавою науковому світу як творчий акт, який включає в себе психологічні, екологічні, культурні, фізичні та інтелектуальні аспекти.

На сучасному етапі дослідження креативності зібрана велика кількість аргументів на користь того, що креативність є однією з рис людської індивідуальності. Особливо відомі психометричний метод Д. Гілфорда, який ідентифікував у творчій індивідуальності такі риси, як чутливість до проблем, швидкість, гнучкість, новизна (виробництво незвичайних, оригінальних відповідей), здатність до перетворення і розробки. Також Д. Гілфорд трактує креативну поведінку як універсальну творчу здатність до пошуку єдиного правильного

рішення серед запропонованих версій і генерацією широкого спектру можливих рішень. У своїх роботах учений характеризує взаємозв'язок креативності та інтелекту [2].

Е. Торренс уточнив зв'язок креативності та інтелекту, довівши, що креативне мислення є автономним: дослідження показали обов'язкову наявність інтелекту в людей із креативним мисленням і необов'язкову наявність креативного мислення в людей із високим інтелектом [3].

Е. Фромм і К. Роджерс по-своєму підкреслюють кілька здібностей креативної людини: здатність перейматися, концентруватися, конфліктувати і бути готовим до щоденних змін. А. Маслоу стверджував, що креативність – риса здорової людини, що прагне до самореалізації, істотними характеристиками якої є виразність, легкість та ін.

У збірнику праць під загальним найменуванням «Дослідження креативності» співробітники факультету загальної психології Будапештського університету відзначають тенденції, що склалися в дослідженні явища креативності в Угорщині до кінця ХХ ст. У дослідженні зосереджено увагу на широкому просторі від історії вивчення креативності засобами мистецтва і найпростіших когнітивних процесів до виділення мотиваційних і особистісних взаємопроникнень.

І. Баркоці, К. Бюхлер і Я. Лацло оцінюють незалежний характер креативності та переваги, подібні гіпотези про зв'язок мистецької творчості з креативністю, яку пропонує А. Ковач. У дослідженнях із креативності А. Олах виділені особистісні характеристики, що супроводжують явище креативності: сензитивність, суверенність, впевненість у собі [6]. Розроблено чотири основні психологічні аспекти креативності, де основна увага приділена: креативній творчості, креативному процесу, креативній особистості та креативній ситуації. Д. Маккіннон вважає, що у зв'язку з пріоритетністю творчого потенціалу особистості для суспільства акценти в сучасній освіті повинні зміщуватися в бік свободи й автономії для особистості, заміни жорсткої дисципліни самодисципліною, відкритості для всіх ідей, участі у творчих мистецьких процесах, що є найбільш ефективним для виховання творчого потенціалу національно-культурної та творчої особистості [5].

На думку американського філософа Е. Шпрангера, для людей із розвиненим креативним потенціалом не є достатнім, що проблеми, поставлені перед ними, можуть бути просто вирішені, у них є особливі вимоги до результату. Вони прагнуть до істини й краси та шукають неординарних рішень [3]. На сучасному етапі дослідження креативного мислення засобами мистецтва Д. Пірто описує такі риси особистості, як уява, інтуїція, відкритість і сприйнятливність, ризикованість і толерантність до незрозумілого. У роботах

Г. Уоллеса, Д. Арнольда і Д. Монтмессона креативність із погляду на мистецтво розглянута через серію хронологічних стадій, що складають сам процес формування: підготовки, інкубації, осяяння і версифікації. Схожу думку про послідовні стадії процесу креативності описано М. Гіселіном і Е. Хатчинсоном. Х. Мюррей виділяє фізичний, розумовий і духовний рівні креативності, а І. Тейлор – виразний, продуктивний, творчий, інноваційний.

Зараз за кордоном стрімко розробляються багатофакторні підходи до дослідження формування креативності засобами мистецтва. М. Боден намагається розкрити цю творчу здатність за допомогою ідей штучного інтелекту. Нові технології формування креативності виявляють результативність у створенні артефактів (історичних аксесуарів, картин, декоративно-прикладних предметів та ін.), музичних творів, традиційна інтелектуальна робота в цьому разі не дасть творчих ідей [7].

На думку вчених, креативність – здатність створювати новий продукт, що відповідає умовам і середовищу, в яких він з'явився. Т. Амабаїл виділяє три складові частини креативності: мотивацію, здібності в конкретній галузі та творчі процеси. Сучасні зарубіжні дослідники використовують термін «креативність» щодо мистецтва. Автор теорії креативного класу Р. Флорида стверджує, що креативність стала базовим раціональним джерелом творчості. Ч. Лендрі розуміє креативність як здатність створювати щось нове в ракурсі необхідності соціуму [1].

Висновки і пропозиції. Сьогодні креативність – передумова інноваційного розвитку суспільства, інновація – продукт креативного мислення, виконаний практичним шляхом. Актуальною є потреба соціуму у сформованій культурній особистості з розвиненими креативними навичками; в осмисленні значення культуротворчої системи сучасної системи освіти, змісту та методичної бази для організації культурного і мистецького наповнення освітнього середовища – способу формування креативності як індивідуально-творчого ресурсу особистості.

Список використаної літератури:

1. Александровський Г.Л. Розвиток творчих здібностей учнів у позашкільних закладах. *Освіта впродовж життя: Таврійський вісник освіти*. 2014. № 3 (47).
2. Андреев В.І. Діалектика виховання і самовиховання творчої особистості: Основи педагогіки творчості. Казань : Вид-во Казанського університету, 1988. 288 с.
3. Бітюков К.О., Кочетков І.Б. Школа навчання і школа творчості. Л. : ЛГПИ, 1990. 111 с.
4. Ващенко Г. Загальні методи навчання. Київ : Українська Видавнича Спілка, 1997. 441 с.

5. Вержиховський А.Т., Литвинова Н.І., Ходочок А.В. Психологічні умови підготовки школярів до творчої діяльності. *Психологія*. 1997. Вип. 37. С. 20–24.
 6. Данюшенков В.С. Теорія формування активності особистості Школьника. *Наука і школа*. 1999. № 2. С. 39–46.
 7. Дараган О. Розвитку мислительної активності сприяє психолог. *Рідна школа*. 1997. № 6. С. 37.
 8. Мистецтво життєтворчості особистості : науково-методичний посібник : у 2 ч. Київ : ІЗМН, 1997.
 9. Освітні технології : навчально-методичний посібник / О.М. Пехота, А.З. КікTENKO та ін. Київ : А.С.К., 2004. 256 с.
-

Levytska V., Kykinova L. The formation of creativity by means of art as an object of study in foreign literature

The article is devoted to one of the urgent problems of creativity creation by means of art. It is noted that the most important role in this issue is the process of formation and development of cultural competencies that influence the change of content of art education and the development of artistic space as a cultural and artistic community, developing on national ideas of humanization of education. Attention is paid to the problem of creativity, its importance for the modern realization of personal, public and state interests is determined. the main goal of creativity. Creativity as a phenomenon in a historical context is explored. The concept of creativity in historical, artistic, pedagogical and cultural perspectives is described. It has been found out that creativity is one of the primary vital needs of the individual in the realignment of reality and one of the central characteristics of self-actualization. The problem of considering creativity is described in detail in the studies of domestic and foreign psychologists, educators, cultural scientists and art critics. It is proven that every healthy person has the creative potential from birth, so it is important to carry this gift along the route of life. Creativity of student youth is defined as a personality-creative resource of teenagers, possessing the ability to reflect, creative activity, striving for non-standard solutions in the presence of stable motivation for success, confidence in themselves and adaptability of the obtained knowledge against the background of independent striving for social recognition, oviv wishing to carry out tolerant socio-patriotic identification. It has been noted that creativity is not an end in itself. It is noted that the main purpose of the formation and preservation of this property, which gathers many components, is to solve large and small practical and often non-standard problems. Attention is drawn to the fact that the theory of general pedagogy is supplemented by the substantiation of psychological and pedagogical conditions for the formation of creativity of the young generation, realized through the creation of personality and creative resource of adolescents in the connection of the structure of the system of basic and personal pedagogical conditions; analysis of a set of principles of realization of organizational, motivational, social-pedagogical, founding technological psychological-pedagogical conditions.

Key words: *creativity, creativity, self-realization, interest, theory of general pedagogy, research.*